

JÓZEF K. PIETRZAK
Kalisz

KRYZYS PRACY. POGLĄDY SOCJOLOGÓW NIEMIECKICH

POGLĄDY PRZEDSTAWICIELI SOCJOLOGII ROZUMIEJĄCEJ:
MAX WEBER, KARL MANNHEIM

Szczególna rola w analizie zagadnienia pracy przypada w socjologii niemieckiej Maxowi Weberowi. Sposób jego naukowych rozważań dotyczy przede wszystkim szukania w historii ludzkości pewnych wspólnych rozwiązań instytucjonalnych. R. Bendix analizując prace M. Webera określa to jako poszukiwanie antecedensów (poprzedników) – funkcjonujących rozwiązań prawnych. Przedmiotem wykładów M. Webera była między innymi próba wytłumaczenia rozwoju kapitalizmu. Tego szczególnego ducha przedsiębiorczości określanego przez niego jako *Geist des Kapitalismus*. Tego ducha należało szukać – zdaniem M. Webera – w założeniach protestanckiej etyki. Znaczący udział w sformułowaniu założeń protestantyzmu miał J. Kalwin. Według niego praca miała człowiekowi przybliżyć szansę zbawienia. Zgodnie z zasadą, że kto pracuje, ten nie grzeszy. Wiązało się to z teorią predestynacji głoszoną przez J. Kalwina, która wyjaśniała swoim wyznawcom, że zbawienie wynika z nieodwracalnej woli Boga i dotyczy tylko wybranych. J. Kalwin nauczał, że każdy powinien uważać się za wybranego, a wyciężona praca miała być antidotum na zwątpienie. M. Weber analizuje te założenia kalwinizmu w swojej pracy pt. *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*. Rozszerzanie się idei J. Kalwina obserwuje M. Weber w Europie Zachodniej, a potem w Stanach Zjednoczonych we wspólnotach protestanckich¹. Jak wynika z tych rozważań takie cechy jak: oszczędzanie, ascetyczny styl życia – wynikające z kalwinizmu – leżały u podstaw kapitalistycznej akumulacji kapitału. Natomiast wyciężona praca była elementem zbawienia dla wyznawców protestantyzmu. Pisze o tym J. Kalwin, ale także Richard Baxter w swoim dziele pt. *Westminster Confession* z 1647 r.² Interesujące badania socjologiczne dotyczące wpływu reformacji na styl życia dużych grup ludzi przeprowadził M. Weber w Stanach

¹ M. Weber, *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*, t. 1, Tübingen 1988, s. 17-206.

² R. Bendix, *Max Weber – portret uczonego*, PWN, 1975, s. 59.

Zjednoczonych Ameryki w 1904 r. Badania te potwierdziły jego tezę o wpływie założeń doktrynalnych protestantyzmu na racjonalny etos gospodarczy³.

R. Bendix – interpretator twórczości M. Webera – uważał, że jego główną ideą było *Entzauberung der Welt*⁴. Oznacza to pojęcie demitologizację świata, poszukiwanie racjonalnych działań ludzi. To dążenie do racjonalizacji, porządkowania jest cechą charakterystyczną pojmowania świata przez ludzi żyjących w zachodniej cywilizacji. Nie występuje – zdaniem R. Bendixa – w cywilizacjach wschodu.

M. Weber uważał, że działanie człowieka odnosi się do jego motywów, do subiektywnego sensu, a skierowane jest na racjonalizowanie. Skuteczność tego działania mierzona jest stopniem jego racjonalności. M. Weber identyfikuje racjonalizowanie z kapitalizmem⁵. Tak oto założenia kalwinizmu dotyczące między innymi szczególnej rangi społecznej, wytężonej pracy są elementem racjonalizowania świata i leżą u podstaw rozwoju kapitalizmu.

Rozważania M. Webera dotyczące pracy, zachowań produkcyjnych motywowanych inspiracją religijną stanowią ważny sygnał dla badań socjologicznych. Praca staje się elementem socjalizacji człowieka i przyczynia się do kształtowania jego systemu wartości. Wskazuje na to również w swojej encyklice *Laborem Exercens*, papież Jan Paweł II, gdy pisze: „Tak więc praca nosi na sobie szczególne znamie człowieka i człowieczeństwa, znamie osoby działającej we wspólnocie osób, a znamie to stanowi jej wewnętrzną kwalifikację, konstytuuje niejako samą jej naturę”⁶. Analizowanie tego zagadnienia w oficjalnych dokumentach papieskich świadczy o randze zjawiska, a także może potwierdzać intuicję badawczą żyjącego wcześniej M. Webera.

Przejdźmy teraz do omówienia zagadnienia kryzysu pracy. Kryzys społeczny rozumiany jako kryzys aksjologiczny dotyczyć będzie zachwiania społecznego systemu wartości i charakteryzuje się podważeniem systemu ocen i norm moralnych.

Okres po śmierci Maxa Webera to okres wielkiego kryzysu gospodarczego lat 1929-1932, to także narodziny faszyzmu w Niemczech. Socjolog niemiecki Dieter Claessens pisząc o kryzysie uważa, że „przejawia się on w społeczeństwach poprzez to, że instytucje społeczne nie funkcjonują prawidłowo, a u ludzi powstają nowe motywacje, rozpoczyna się krytyka starego porządku”⁷. W okresie międzywojennym zagadnienie kryzysu społecznego było przedmiotem analizy socjologa niemieckiego Karla Mannheim’a. On widział najgłębsze źródło kryzysu w pewnej kolizji racjonalnych i nieracjonalnych elementów życia społecznego. Tak jak inne diag-

³ M. Weber, *Die Protestantischen Sekten und der Geist des Kapitalismus* – w zbiorze GAzRS, s. 207-234.

⁴ R. Bendix, *Max Weber...*, s. 68.

⁵ *Philosophen Lexikon*, Dietz Verlag, Berlin 1983, s. 920-922.

⁶ *Encyklika Laborem Exercens*, Wrocław 1992, s. 4.

⁷ D. Claessens, *Lexikon Gesellschaft*, Rowohlt 1988, s. 97.

nozy kryzysu istniejące w jego czasach, które mówiły o końcu, upadku kultury starego świata – np. O. Spengler – to również K. Mannheim obawiał się, że cywilizacja na jego oczach upada: „to, że społeczeństwo jest chore nie ulega wątpliwości”⁸.

Jednakże zdaniem K. Manneima, ażeby uzdrowić społeczeństwo należałoby przejść od społeczeństwa o charakterze *laissez – faire* w kierunku społeczeństwa zaplanowanego, w którym to społeczeństwie rząd mógłby kontrolować „społeczeństwo masowe” za pomocą technik społecznych. Pojęcie technik społecznych odnosi się – zdaniem K. Manneima – z jednej strony do każdej kategorii, która dostrzega antagonizmy kapitalizmu jako możliwe do usunięcia, a z drugiej strony nosi neutralny w sensie społeczno-ekonomicznym charakter w odniesieniu do społeczeństwa industrialnego. Rozwinięta przez K. Manneima socjologia wiedzy jest rozumiana przez niego jako przyczynek do „racjonalnej kontroli społeczeństwa”⁹.

2. POGLĄDY WSPÓŁCZESNYCH SOCJOLOGÓW NIEMIECKICH

W ostatnich latach coraz większego znaczenia nabiera zagadnienie kryzysu pracy. Szczególnie jest to widoczne przy analizie problemów jak masowe bezrobocie.

Bezrobocie staje się dla wielu ludzi długoczasową perspektywą. Według R. Dahrendorfa bezrobocie stanowi widoczny wyraz ograniczenia znaczenia pracy w społeczeństwie. Uważając, że praca znajduje się w fazie schyłkowej, a wraz z nią społeczeństwo oparte na pracy pisal następująco:

„Jeżeli zmniejsza się społeczne znaczenie pracy, to zmienia się także nastawienie ludzi do pracy. W następstwie tego praca nie posiada już dłużej centralnego znaczenia w życiu ludzi. W ten sposób pogrzebane zostają tradycyjne wartości etyczne i ideologiczne podstawy kapitalistycznego społeczeństwa, które były pomocne w pojmowaniu świata”¹⁰.

Spróbujmy zanalizować, czy te wypowiedzi oddają społeczną rzeczywistość w sposób prawidłowy. Czy może się jeszcze człowiek urzeczywistniać poprzez swoją pracę? Jeżeli utrata znaczenia pracy byłaby tak duża, to co zatem powinno zastąpić pracę? Na te pytania nie ma współcześnie przekonujących odpowiedzi. Można znaleźć istotne argumenty na rzecz poglądu, że praca straciła mało na znaczeniu jako środek uspołeczniania człowieka. Mam tu na myśli sposób w jaki człowiek jest wychowywany zgodnie z normami powszechnie obowiązującymi w społeczeństwie. Wskazują na to socjologowie niemieccy. W socjologii

⁸ K. Mannheim, *Diagnose unserer Zeit*, Zürich, Wien, Konstanz 1951, s. 9.

⁹ Jw.

¹⁰ R. Dahrendorf, *Wenn der Arbeitgesellschaft die Arbeit ausgeht*, In: *Matthes-Krise der Arbeitgesellschaft*, Frankfurt/M. 1983.

niemieckiej teza o postępującym kryzysie pracy jest kwestionowana przez takich autorów jak np. G. Rückriem. Pisał on, iż z faktu zmniejszania się niezbędnego czasu pracy w jej społecznym wymiarze rozumianym jako ilość czasu niezbędnego dla wytworzenia produktu, nie wynika jeszcze teza o kryzysie pracy. Wskazuje to tylko – zdaniem G. Rückriema – na kierunek zmian w społecznej organizacji pracy, w której człowiek uzyskuje większe znaczenie. Zwalczanie tzw. kryzysu pracy wymaga nowej organizacji produkcji przy udziale kontroli wszystkich ważnych grup społecznych (partii, związków zawodowych, związków pracodawców) i wymaga także – zdaniem G. Rückriema – oddzielenia pojęć pracy i czasu wolnego¹¹.

Z perspektywy proponowanej przez G. Rückriema, kryzys pracy staje się problemem ogólnospołecznym. Wieland Jäger pisze, że z punktu widzenia pracy zarobkowej obserwujemy proces wypierania jej na rzecz innych dających utrzymanie czynności. Takich jak np: inicjatywy obywateli, grupy sąsiedzkiej samopomocy, wspólnie organizowane punkty sprzedaży. Zwłaszcza obserwujemy proces likwidowania miejsc pracy w wyniku postępu naukowo-technicznego i związanego z tym dotykającego wielu ludzi bezrobocia.

Z tego wynika – zdaniem W. Jägera – konieczność nowych form oceny pracy zarobkowej (formalnej i nieformalnej), przy ogólnie zmieniającym się znaczeniu pracy zarobkowej, a nie pracy w ogóle. Zdaniem socjologów niemieckich, debaty na temat ryzyka postępu naukowo-technicznego, braku komfortu zamieszkiwania w dużych miastach, troska o rozsądne gospodarowanie zasobami naturalnymi, dyskusje na tematy ekologiczne, ale także rozwój nowych ruchów ekonomicznych i społecznych (np. ekonomia alternatywna) – sygnalizują istnienie świadomości społecznej o kryzysowym charakterze społeczeństwa. W badaniach socjologicznych przeprowadzonych w Niemczech przez H. Kerna i M. Schumanna stwierdzono obiektywnie zmniejszające się znaczenie pracy i zawodu, a przy tym także wzrost ilości czasu człowieka poza pracą zawodową. Twierdzą oni, że w krajach rozwiniętych powiększyły się wymiary społecznego dystansu do pracy. W tym duchu także wypowiada się Plessner, który postuluje, aby rozważyć na nowo pracę jako centralny punkt każdego planowania życia i bardziej dążyć do osiągnięcia jakości życia¹².

Także w czasie wolnym – jego zdaniem – człowiek jest naturą, która wyraża się poprzez pracę¹³. To stwierdzenie Plessnera ma związek z czynnościami człowieka wykonywanymi w planowanym lub przymusowym czasie wolnym. W. Jäger twierdzi, że następstwa przymusowego czasu wolnego, tak jak ma to miejsce w przypadku bezrobocia, stawiają z jednej strony pod znakiem zapytania granicę pomiędzy pracą i czasem wolnym, a także zakłócają zdolność ludzi do postrzegania siebie jako pełnowartościowe istoty społeczne.

¹¹ G. Rückriem, *Die Krise der Arbeitsgesellschaft*, „Demokratische Erziehung” nr 7-8/1984.

¹² W. Jäger, *Industrielle Arbeit im Umbruch*, D.S.V., 1989, s. 85.

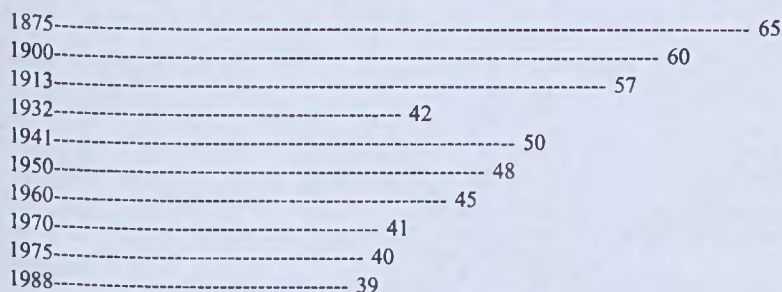
¹³ W. Jäger, *op. cit.*, s. 86.

Także inny autor A. Bamme wskazuje na kryzys wartości w społeczeństwie opartym na pracy. Píše on bowiem: „systemy maszynowe przejmują funkcję społecznienia, która dotychczas była zastrzeżona dla pracujących ludzi. Ten fakt, że funkcja uspołecznienia jest powszechna w pracy zawodowej, powoduje, że zawody stają się zbędne, będą zanikać”¹⁴.

Jest to cytat potwierdzający tezę Ralfa Dahrendorfa o zaniku wartości związanych z pracą w społeczeństwach uprzemysłowionych. Początki tego procesu rozpoznajemy m.in. na przykładzie schematu obrazującego skrócenie czasu pracy, a tym samym zmianie pozycji pracy na skali wartości człowieka.

Wykres 1

Tygodniowy czas pracy niemieckich pracowników w godzinach

Źródło: „Frankfurter Rundschau” 22 VIII 1988.

W tym samym nurcie poglądów wskazujących na kryzysowe zjawiska w problematyce pracy, znajduje się P. Glotz – socjaldemokratyczny polityk. Charakteryzuje on społeczeństwo przemysłowe następująco: „Charakterystyczne dla naszej epoki jest wyraźne przesunięcie w kierunku indywidualizmu. Wiąże się z tym odejście od ścisłych więzi społecznych ludzi między sobą”.

Druga cecha zmian, jego zdaniem, dotyczy postindustrialnej zmiany świadomości wśród pewnych kręgów pracowników. Píše on bowiem: „od inżyniera do nauczycielki, która w swoim wyuczonym zawodzie nie znalazła miejsca pracy i która teraz pracuje jako przekwalifikowana sekretarka, istnieją tysiące powiązanych wzajemnie pracowników, u których stwierdza się erozję konwencjonalnych preferencji wartości, takich jak: sukces, bezpieczeństwo, dobrobyt, ich cele życiowe (samorealizacja, integracja, partycypacja) odróżniają się istotnie od pozostałych”¹⁵.

Socjologowie niemieccy wskazują na pewne trendy występujące w przedsiębiorstwach. Ich zdaniem, na poziomie przedsiębiorstw dochodzi do konfrontacji

¹⁴ A. Bamme, *Maschinen – Menschen...*, Hamburg 1983, s. 235.

¹⁵ P. Glotz, *Vorsichtige Vorschläge eines Sozialdemokraten an die Gewerkschaft*, „Frankfurter Rundschau”, 17 XI 1988.

ugruntowanych oczekiwań pracowników z polityką przedsiębiorstw. Nie może ona być realizowana bez kompromisu pomiędzy pracownikami a zarządzającymi kapitałem. Całościowe zadania, większa autonomia, zwiększona dyspozycyjność pracowników – to słowa rozpoznawcze nowego kształtowania stosunków pracy. Z poziomem techniki związane są nowe możliwości i zagrożenia w przemyśle. Obserwujemy tworzenie się branżowych segmentów, wewnątrzbranżowe segmenty, a także niebezpieczeństwo dalszego odgradzania się segmentów rynku pracy – zatrudnieni a pozbawieni pracy. To wszystko zaostrza sprzeczności i powoduje ujawnianie się na nowo problemów społecznej integracji, społecznej sprawiedliwości i społecznego postępu. Nawiązując do cytowanej pracy R. Dahrendorfa, istotne wydaje się być pytanie – czy człowiek potrzebuje pracy w ogóle?

Można spróbować odpowiedzieć na to pytanie w następujący sposób. Jeżeli człowiek zrezygnowałby z pracy, to jaki inny środek socjalizacji mógłby zastąpić pracę? Odpowiedź na tak postawione pytanie dała jednoznacznie niemiecka socjolog M. Jahoda. W swojej pracy pt. *Wieviel Arbeit braucht der Mensch* doszła do następujących wniosków:

„Niezależnie od tego czy pracę lubi się, czy nienawidzi, to jest ona w nowoczesnych państwach przemysłowych tak zorganizowana, że wpływa w sposób głęboki na codzienne życie i doświadczenie ludzi. Ponieważ praca zarobkowa jest tak ważną instytucją, to wpływ pracujących rozszerza się na pozostałych. Praca formuje aspekty życia rodzinnego, kształtuje czas wolny, a przy tym stabilne formy życia społecznego”¹⁶.

M. Jahoda w latach 30. dwudziestego wieku przeprowadziła badania socjologiczne wspólnie z P. Lazarsfeldem i H. Zeisel. Miejscem badań była miejscowość w Austrii – Marienthal. Wyniki tych badań zostały opublikowane w Lipsku w 1933 r. pt. *Die Arbeitslosen von Marienthal*. Analizuje tę pracę A. Sułek, który pisze, że zasadnicze typy postaw austriackich bezrobotnych to: „nieugiętość, rezygnacja, załamanie i apatia”¹⁷. Reasumując, to nie praca jako taka obecnie znajduje się w kryzysie, ale bardziej jej historyczna forma jako praca zarobkowa.

Jednoznacznie kryzysogenne jest samo społeczeństwo. Wyjściem z kryzysu wydaje się być między innymi humanizowanie pracy, skrócenie czasu pracy, rozwój gospodarczych inicjatyw społeczności lokalnych.

3. BADANIA SOCJOLOGICZNE NAD ZAGADNIENIEM PRACY W OKRESIE PO ZJEDNOCZENIU NIEMIEC

Poglądy M. Jahody o dużym znaczeniu pracy w kształtowaniu życia człowieka potwierdzają badania społeczne po 1990 r., w zjednoczonych Niemczech. Pisał o tym m.in. H. Franke:

¹⁶ M. Jahoda, *Wieviel Arbeit braucht der Mensch*, Weinheim 1983.

¹⁷ A. Sułek, *Badania w Marienthalu...*, „Kultura i Społeczeństwo” nr 2/2005.

„mimo dużego zainteresowania większym wymiarem czasu wolnego praca jako symbol sensownej działalności człowieka, zachowa swoją wartość, a nawet ją podniesie(...) rosną jednak wymagania dotyczące natury pracy zarobkowej. Nie jest ona oceniana tylko z punktu widzenia zapewnienia bytu, ale otrzymuje swoją własną wartość. Dystansowanie się od pracy zarobkowej, ustalone w wielu badaniach naukowych, dotyczy raczej tej zmiany wartości, a nie upadku etyki pracy”¹⁸.

Stwierdzenia te są zgodne z wynikami badań M. Jahody w tym znaczeniu, że także ona podkreślała konstytutywne znaczenie pracy jako czynnika porządkującego pojmowanie rzeczywistości przez człowieka. H. Franke pisał także:

„nie istnieją przekonujące argumenty, że czas wolny, mimo dowartościowania i rozszerzenia rzeczywiście stał się przekonującą alternatywą dla pracy zawodowej. Bez pobudek, wyzwania, napięć, obciążeń, sukcesów, a także rozczarowań spowodowanych pracą, człowiek nie uwolniłby i nie zagospodarował wielu sił w nim drzemiących. Człowiek potrzebuje pracy nie tylko dla spędzenia czasu, ale także dla rozwoju samego siebie. Potrzebuje pracy także po to, aby się komunikować z własnym otoczeniem”¹⁹.

Jest to pogląd podkreślający znaczenie pracy dla człowieka, który nie dostrzega zaniku wartości związanych z pracą, tak jak stwierdzał to w swojej pracy R. Dahrendorf²⁰.

W tym duchu także wypowiada się G. Höhler, który próbuje wyliczyć korzyści wynikłe z dążenia pracowników do racjonalnego wypełniania czasu pracy i większej samodzielności.

TABELA 1

Szanse oferowane przez zmianę wartości²¹.

Korzyści dla pracowników	Korzyści dla kierownictwa	Korzyści dla całego przedsiębiorstwa
– więcej radości w pracy	– uproszczenie komunikacji w przedsiębiorstwie	– identyfikacja z przedsiębiorstwem na wszystkich poziomach
– poczucie przynależności		
– uznanie	– klimat innowacji	– mniejsza fluktuacja
– orientacja w całości zadań przedsiębiorstwa	– odciążenie od obowiązków	– wyższa produktywność

¹⁸ H. Franke, F. Butler, *Arbeitswelt 2000 Fischer*, Frankfurt/M. 1991 (cytowane za H.J. Warnecke, *Rewolucja kultury przedsiębiorstwa*, PWN, 1999 r. s. 42).

¹⁹ H. Franke, *op. cit.*

²⁰ R. Dahrendorf, *Wenn der Arbeitgesellschaft die Arbeit ausgeht...*

²¹ G. Höhler, *Spielregeln für Sieger*, ECON, Düsseldorf 1992.

Jak wynika z badań socjologicznych, w okresie po zjednoczeniu Niemiec nastąpiły zmiany na rynku pracy. Obserwować można tendencje do wykonywania pracy w niepełnym wymiarze godzin zatrudnienia. Szczególną formą tego rodzaju pracy jest wykonywanie jej za pomocą komputera w domu (*Tele – Heimarbeit*). W ten sposób można wykonywać prace projektowe, usługi, kierowanie firmą. Natomiast oddziały firmy powstają w pobliżu miejsc zamieszkania pracowników. Píše o tym B. Rürup w artykule dotyczącym przyszłości pracy²².

Zdaniem B. Rürupa – to właśnie nowe struktury produkcji i kierowania powodują, że przed pracownikami stają inne niż dotychczas zadania. Na początku lat 90. dwudziestego wieku tylko 18,9% pracowników wykonywało w RFN proste prace manualne w przemyśle. Wzrasta natomiast liczba pracowników obsługujących maszyny, kierujących produkcją, zajmujących się przekazywaniem informacji²³. Jest to współczesny trend w rozwoju pracy zarobkowej. B. Rürup zauważa, że wzrasta dominacja infrastruktury związanej ze sferą sprzedaży – wytwarzania i administrowania. Jego zdaniem, w przyszłości praca będzie integrowana w techniczne systemy. Będzie to prowadziło do większej kompleksowości zadań produkcyjnych. Przy czym praca jako taka – zdaniem B. Rürupa stanie się bardziej abstrakcyjna. Oznacza to, że jej bezpośredni związek z wytwarzanym produktem zmniejszy się na rzecz czynności nadzoru nad wytwarzaniem. Zakłada że także zmianę sposobu myślenia pracowników. Wymagane będzie myślenie analityczne obejmujące procesy technologiczne i ich wzajemne związki. Szczególną rolę odgrywać będą tutaj nowe komputerowe technologie.

Jak wskazują badania socjologiczne w Niemczech, będzie utrzymywał się trend w kierunku zmniejszania się tygodniowego czasu pracy. Wynika to bowiem z orientacji na czas wolny i ze zmiany systemu wartości. Dotychczasowy czas pracy wypełnią w pewnym zakresie szkolenia i doksztalcanie pracowników, a także praca w niepełnym wymiarze²⁴.

Wzrastać będzie znaczenie atrakcyjności regionu miejsca pracy jako strefy zaspokajającej złożone potrzeby mieszkańców. Ma to związek z mobilnością zawodową pracowników, którzy uwzględniają ten czynnik przy wyborze zatrudnienia. Zmiany dotyczące pracy zarobkowej w latach 1987-2010 interesująco przedstawia poniższy schemat.

²² B. Rürup, *Arbeit der Zukunft – Zukunft der Arbeit*, „Deutschland” nr 2/1993.

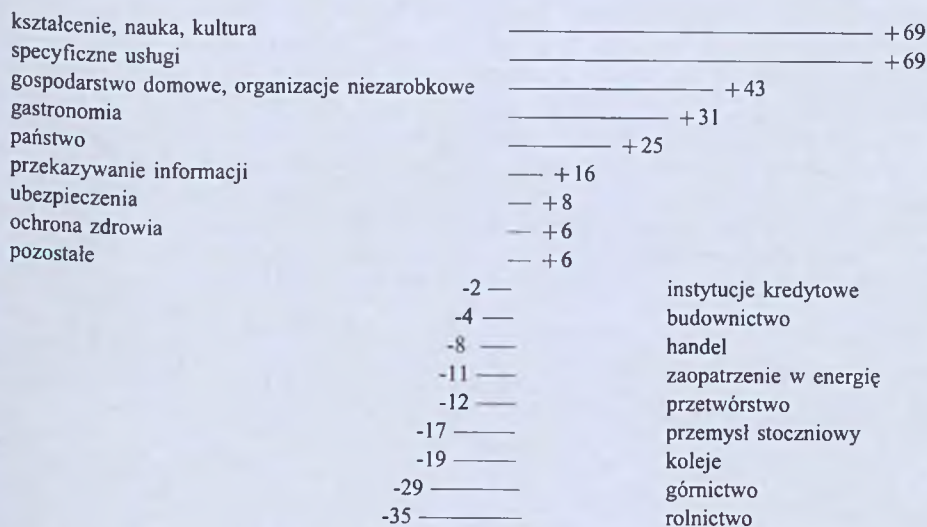
²³ B. Rürup, *op. cit.*

²⁴ Zob: na ten temat piszą między innymi – B. Rürup, *op. cit.*, s. 48, N. Stehr, „Wissengesellschaft – Deutschland” nr 1/2001.

Wykres 2

Zmiany rangi pracy zawodowej według branż – wyrażone w procentach

Źródło: AB/prognos – projektion w: *Arbeit der Zukunft – Zukunft der Arbeit*, „Deutschland” nr 2 1993.

Jak można wywnioskować z poglądów omawianych autorów, to teza R. Dahrendorfa o postępującym zaniku pracy w społeczeństwie opartym na pracy wydaje się być kontrowersyjna. Socjologowie niemieccy stwierdzają natomiast następujące trendy: praca człowieka staje się bardziej zintelektualizowana, a zanikają proste czynności produkcyjne. Zmienia się także nastawienie ludzi do pracy. Oczekują oni od pracodawcy większej możliwości samorealizacji.

ZAKOŃCZENIE

Zamierzeniem autora artykułu było przedstawienie pewnego fragmentu teorii socjologicznych związanych z pojęciem pracy jako wartością. W tym celu analizowano poglądy klasyków: Maxa Webera, Karla Mannheim'a oraz niemieckich socjologów współczesnych, takich jak: R. Dahrendorf, W. Jäger, G. Rückriem, P. Glotz i M. Jahoda.

Kryzys pracy, jak wynika z poglądów współczesnych socjologów, związany jest z przemianami sposobu produkcji i systemu wartości. Natomiast analiza M. Webera dotyczyła pracy jako wartości w jej historycznym wymiarze. M. Jahoda uważała, że praca kształtuje stabilne formy życia społecznego, nadaje sens życiu człowieka.

Dlatego jest ona w pewnym sensie wartością ponadczasową. Mówienie o kryzysie pracy oznacza jednocześnie głęboki kryzys społeczeństwa. K. Mannheim uważał, że można kryzysom przeciwdziałać poprzez „racjonalną kontrolę społeczeństwa”.

ABSTRACT

The paper deals with issues related to how some German sociologists understand work crisis. The discussed topics are arranged according to the scale of problems connected with the concept of work as a value around which man's activity concentrates. The first chapter brings an analysis of work in the approach of the classics of sociology (M. Weber, T. Parsons, K. Mannheim) while the second chapter looks at the views of contemporary authors. The third chapter signals certain new trends in tackling those issues representative for scholars in the unified Federal Republic of Germany.